

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-29-7>

УДК: 811.161.2'25=111:37

ГРАНКІНА Юлія

Сумський державний університет
yuliagranksina2806@gmail.com

КУЛІШ Владислава

Сумський державний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8283-7431>
v.kulich@gf.sumdu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ ІЗ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ TED TALKS)

У статті описано специфіку перекладу наукової термінології та перекладацькі трансформації різних рівнів на матеріалі англomовних публічних виступів з проблеми освіти.

Ключові слова: еквіваленти, калькування, лексичні трансформації, конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, модуляція.

HRANKINA Yulia, KULISH Vladyslava
Sumy State University

TRANSLATION PECULIARITIES OF ENGLISH-LANGUAGE PUBLIC SPEECHES ON EDUCATION ISSUES (ON THE MATERIAL OF TED TALKS)

The article describes the specifics of translating scientific terminology into Ukrainian and effective translation transformations in translating English-language public speeches on educational issues into Ukrainian. The speech should have scientific novelty and be understandable to the average recipient, regardless of his gender, age, nationality, religious affiliation, etc. The pragmatics of a famous public lecture is aimed at the popularization of science in society, forming a specific opinion in the minds of the masses regarding an actual scientific problem. TED Talks are a hybrid genre that combines different genres such as lectures by professors in higher education institutions, articles in newspapers, presentations at conferences and scientific TV programs. This combination of semiotic models, such as oral, written, video and audio, allows TED Talks to popularize ideas worldwide successfully. Since its inception in 2007, the international TED conference has occupied an influential position globally as one of the most famous formats for disseminating ideas. The speech should have scientific novelty and be understandable to the average recipient, regardless of his gender, age, nationality, religious affiliation, etc. The pragmatics of a famous public lecture is aimed at the popularization of science in society, forming a specific opinion in the minds of the masses regarding an actual scientific problem. Various lexical and lexicogrammatical transformations are used to achieve translation adequacy. Specifically, these transformations include concretization, generalization, addition, antonymic translation, and modulation.

Key words: equivalents, calculation, lexical transformations, concretization, generalization, antonymic translation, modulation

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасному світі зростає популярність перекладацької діяльності, яка має посередницький характер і сприяє зв'язкам між людьми різних національностей, соціальних груп, професій та інтересів. Вона також відіграє роль у ретрансляції актуальної інформації. Зараз існує потреба у популяризації наукових знань та поширенні сучасних інформаційних технологій, що призвело до створення платформи TED (Technology, Entertainment, Design – Технологія, Розваги, Дизайн). Ця платформа стала доступним середовищем для культурно-просвітницької діяльності.

Головний принцип конференції полягає у поширенні «ідей, що варті поширення». Проте науковці досі недостатньо досліджують публічні промови TED Talks, тому вони є новим об'єктом прагматично-лінгвістичного дослідження.

Незважаючи на зростаючий інтерес перекладознавців до публічних виступів у форматі TED Talks, існує багато нерозв'язаних питань, серед яких варто відзначити визначення жанрово-функціональної приналежності виступів TED Talks, їх мовні та мовленнєві характеристики, ефективність перекладацьких стратегій, трансформацій, прийомів, що стосуються українського перекладу та інше.

Аналіз досліджень та публікацій

У роботі наведені дані про використання перекладацьких трансформацій в процесі перекладу на українську мову англomовних публічних виступів з проблем освіти. Вивченням перекладу займалися такі дослідники, як: Білоус О. М., Ганічева Т. В., Карабан В. І., Кияк Т. Р., Лобода В. А., Hermans T., Snell-Hornby M.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості перекладу англomовних публічних виступів із проблем освіти на матеріалі TED talks.

Виклад основного матеріалу

Я. І. Рецкер писав, що переклад як навчальна дисципліна немислима без міцної лінгвістичної основи. Такою основою має бути порівняльне вивчення мовних явищ та встановлення певних відповідностей між мовою оригіналу та мовою перекладу [2 , с. 85]. Учений представив свою класифікацію лексичних відповідностей, яка в поданий час є однією з основних у лінгвістиці. Відповідно до цієї класифікації, існує три типи лексичних відповідностей: еквіваленти – «однозначні відповідності», переклад яких не залежить від жодних умов контексту, аналоги – варіативні відповідності, коли вибір варіанта перекладу безпосередньо залежить від ситуації, в якій було використано слово та адекватні заміни – перекладацькі трансформації, коли перекладач, зіткнувшись з відсутністю відповідної відповідності в словниках, самостійно займається підбором [3 , с. 73].

Еквіваленти у перекладацькій практиці зустрічаються нечасто. У рамках теми нашого дослідження, а саме термінології освіти, ми зіткнулися з такими еквівалентами: *English language proficiency test* – іспит на володіння англійською мовою, *spoken communication criteria* – критерії усного спілкування та ін. Важливо відзначити, що відсоток використання еквівалентів зовсім невеликий.

Наступним за частотою використання типом лексичних відповідностей виявились варіативні відповідності. Наведемо приклади варіативних відповідностей, виявлених нами в результаті дослідження: *assessment* – оцінка, *teaching materials* – дидактичні матеріали, *conference paper* – доповідь конференції, *essay* – твір, *faculty* – викладацький склад та ін.

Більша частина термінології припала на перекладацькі трансформації. У першу чергу, до причин належать значні розбіжності систем мови оригіналу та мови перекладу, а також розбіжність мовних норм та мовних узусів [1 , с. 56].

Наше дослідження показало, що найбільш часто і продуктивно методом перекладу, що використовується у цій сфері, є калькування: *textual material* – текстові матеріали, *literature review* – огляд літератури, *analytical techniques* – методи аналізу, *cognitive activity* – пізнавальна діяльність, *learning strategy* – стратегія навчання тощо. Наступним за частотою використання методом стала варіативна відповідність, приклади якого були наведено вище. Замикає трійку найефективніших способів перекладу термінів експлікація: *matter of policy* – принципове питання, *reading-towrite construct* – сукупність навичок читання та письма, *top-down approach* – низхідний метод та ін.

Аналіз текстів українських перекладів англомовних публічних виступів з проблем освіти показав, що перекладачі використовували різні лексичні та лексико-граматичні трансформації.

Лексичні трансформації спрямовані на передачу лексичного значення слів (лексем) з мови оригіналу, що актуалізується в контексті, за допомогою відповідних лексичних одиниць з відповідним значенням у тексті перекладу [4 , с. 56].

Одна з таких лексичних трансформацій – додавання, полягає у введенні до тексту перекладу лексем або словосполучень (іноді навіть речень), яких немає у тексті оригіналу [6]. Мета додавання полягає у правильному (адекватному) передаванні смислу висловлювання (тексту), що перекладається, а також у дотриманні мовних і мовленнєвих норм мови перекладу.

Наприклад:

How do you explain when things don't go as we assume? [8] - Як ви поясните той факт, що речі не йдуть тим чином, яким ми задумали?

Nothing distinguishes them structurally from any of their competitors [8]. - Немає чогось такого, що відрізняє їх значно від їхніх конкурентів.

Not psychology, biology [8]. - Не психології, а саме біології.

Let me give you an example [8]. - Давайте продемонструю прикладом.

And why is it that the Wright brothers were able to figure out controlled, powered man flight when there were certainly other teams who were better qualified, better funded – and they didn't achieve powered man flight, and the Wright brothers beat them to it [8]. - І чому саме брати Райт змогли здійснити перший контрольований пілотований політ, в той час, коли безумовно були інші команди, які були більш кваліфіковані та краще фінансовані, але вони не змогли здійснити контрольований людиною політ, а брати Райт – змогли.

What it proves to us is that people don't buy what you do; people buy why you do it [8]. - Це доводить те, що люди не купують те, що ми робимо; люди купують те, чому ви це робите. Люди не купують те, що ви робите, а те, чому ви це робите.

Наступною трансформацією є вилучення. Лексична трансформація в мові перекладу, яка використовується для вилучення, полягає у видаленні певних лексем (семантичних елементів), які дублюються в оригінальному тексті згідно з мовними законами оригіналу, але їх передача мовою перекладу порушує мовні норми [5 , с. 56].

Наприклад:

We go from the clearest thing to the fuzziest thing. But the inspired leaders and the inspired organizations – regardless of their size, regardless of their industry – all think, act and communicate from the inside out [8]. – Ми рухаємося від найбільш чіткого до найбільш неясного. Але натхненні лідери та натхненні організації, незалежно від розміру та спрямованості, всі думають, діють та спілкуються зсередини назовні.

Let me define the terms really quickly [8]. - Дозвольте мені швидко визначити терміни.

It might be standing on a stage like this and giving a talk to people [7]. - Це може бути виступ зі сцени, як зараз, чи виголошення промови слухачам.

As we said before, the recipe for success is money and the right people and the right market conditions [8]. - Як було сказано раніше, вважається, що рецептом успіху являються гроші, правильні люди і сприятливі ринкові умови.

Отже, додавання та вилучення слів допомагають перекладачеві подолати розбіжності між мовною системою та нормами мови оригіналу та перекладу, а також дозволяють більш точно передати зображувану ситуацію та підкреслити емоційність тексту перекладу.

Часто в перекладацьких текстах використовуються лексико-семантичні заміни, зокрема конкретизація та генералізація. Конкретизація полягає в тому, що лексема з ширшою семантикою в мові оригіналу замінюється словом з вузкою семантикою [4 , с. 56].

Наприклад:

I'm not talking about the stuff that falls from the sky and hits you on the head [7]. - Я не говорю про град, який падає з неба і б'є вас по голові.

And not until all the laws that are made by men are consistent with the laws made by the higher authority will we live in a just world [8]. - І поки всі закони, створені людиною, не будуть співпадати із законами, створеними Вищим Органом, ми будемо жити в несправедливому світі.

Генералізація – це лексичний процес, який протилежний конкретизації. У цьому процесі слово з більш вузьким значенням замінюється словом з більш широким значенням [4 , с. 56].

Наведемо приклади:

The goal is to do business with people who believe what you believe [8]. - Метою є вести бізнес із людьми, які вірять у те, в що віриш ти.

They had no money; they paid for their dream with the proceeds from their bicycle shop [8]. - В них не було грошей. Вони фінансували свою мрію за рахунок прибутків від їх магазину велосипедів.

Англомовні публічні виступи з проблем освіти широко використовують різноманітні лексико-граматичні трансформації, особливо антонімічний переклад і модуляцію.

Аналіз, проведений в цьому контексті, показав, що антонімічний переклад використовується з метою уникнення можливого конфлікту між лексичною та граматичною сполучуваністю мовних одиниць англійської мови (у вихідному тексті) та української мови (у перекладі).

Наприклад:

I hate to break it to you, those aren't other body parts controlling your behavior [9]. - Що ж, не хотів би доказувати це, але це не частини тіла контролюють вашу поведінку.

Not a nice habit, and we know perfectly well the person gossiping, five minutes later, will be gossiping about us. Second, judging [7]. - Погана звичка, і ми чудово знаємо, що особа, яка пліткує, через п'ять хвилин буде пліткувати про нас.

При перекладі англомовних публічних виступів щодо проблем освіти, частіше використовують модуляцію – складний прийом, який вимагає високого рівня професійної майстерності перекладача.

Наприклад:

He held a seat at Harvard and worked at the Smithsonian and was extremely well-connected; he knew all the big minds of the day [8]. - Він мав позицію в Гарварді, працював в Смітсонському інституті та мав дуже хороші зв'язки. Він був знайомий із всіма великими людьми того часу.

We complain about the weather, sport, about politics, about everything, but actually, complaining is viral misery [7]. - Ми скажимося на погоду, на спорт, на політику, на що завгодно, але, насправді, нарікання – це нещастя, яке передається.

Аналіз українських перекладів англомовних публічних виступів з проблем освіти виявив, що для досягнення адекватності перекладу використовуються різноманітні лексичні і лексико-граматичні трансформації. Зокрема, ці трансформації включають конкретизацію, генералізацію, додавання, антонімічний переклад та модуляцію.

Висновки з даного дослідження

І перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, виступи TED Talks представляють собою інтерактивні лекції, що мають певні жанрові ознаки: компактність, композиційну, структурну та логічну обґрунтованість; зрозумілість; чіткість; високий рівень авторитетності; діалогічність; переконливість.

Тексти виступів TED Talks характеризуються рисами науково-популярного стилю: актуальність матеріалу, логічна послідовність викладення, об'єктивність, точність, виключення значної кількості доказів, авторська самопрезентація, емоційність та експресивність. Публічні виступи TED Talks є ефективним засобом популяризації сучасної наукової інформації.

Аналіз українських перекладів англомовних публічних виступів з проблем освіти виявив, що для досягнення адекватності перекладу використовуються різноманітні лексичні і лексикограматичні

трансформації. Зокрема, ці трансформації включають конкретизацію, генералізацію, додавання, антонімічний переклад та модуляцію. Особливості українського перекладу англійських публічних виступів із проблем освіти (на матеріалі TED talks) є актуальною темою для науковців щодо подальшого дослідження.

Література

1. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську. [укр./англ.]: навч. посіб. для ВНЗ. Вінниця: Нова Книга, 2003. 605с.
2. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
3. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 4. С. 72-74.
4. Hermans T. Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained. Manchester: St. Jerome, 1999. 195 p.
5. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies: New Paradigm or Shifting View points. Amsterdam : John Benjamins Publishing Co. 104 p.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. Barcelona : Longman, 2001. 1668 p.
7. Julian Treasure How to speak so that people want to listen URL: https://www.ted.com/talks/julian_treasure_how_to_speak_so_that_people_want_to_listen
8. Simon Sinek How great leaders inspire action URL: <https://www.lingq.com/en/learn-english-online/courses/183942/simon-sinek-how-great-leaders-inspire-492293/>
9. Uri Alon Why truly innovative science demands a leap into the unknown URL: <https://leung.bio.purdue.edu/blog/uri-alon-why-truly-innovative-science-demands-a-leap-into-the-unknown/>

References

1. Karaban V. I. Theory and practice of translation from Ukrainian to English. [Ukrainian/English]: education manual for universities. Vinnytsia: Nova Kniga, 2003. 605p.
2. Kyjak T. R., Oghuj O. D., Naumenko A. M. Theory and practice of translation (German language): a textbook for students of higher educational institutions. Vinnytsia: New Book, 2006. 592 p.
3. Loboda V. A. Translation transformations: definitive nature and the problem of classification. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology. 2019 No. 43, Volume 4. P. 72-74.
4. Hermans T. Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained. Manchester: St. Jerome, 1999. 195 p.
5. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies: New Paradigm or Shifting View points. Amsterdam : John Benjamins Publishing Co. 104 years old
6. Longman Dictionary of Contemporary English. Barcelona: Longman, 2001. 1668 p.
7. Julian Treasure How to speak so that people want to listen URL: https://www.ted.com/talks/julian_treasure_how_to_speak_so_that_people_want_to_listen
8. Simon Sinek How great leaders inspire action URL: <https://www.lingq.com/en/learn-english-online/courses/183942/simon-sinek-how-great-leaders-inspire-492293/>
9. Uri Alon Why truly innovative science demands a leap into the unknown URL: <https://leung.bio.purdue.edu/blog/uri-alon-why-truly-innovative-science-demands-a-leap-into-the-unknown/>